

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. LI. De pugnâ. item de urbium aliorumq[ue] locorum munitorum
oppugnatione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

ante oculos; & hostes memoriâ cladis terrentur. matrem suam, sororesq. simul omnium conjuges, parvosque liberos, consistere à tergo jubet; hortamenta victoriæ, vel pulsus pudorem. In carris rhedisque fuisse locatas, testantur, præter Cæsarem, Plutarchus, Orofius, ac Dio. Plutarchus in Mario, de dicto Cimbrorum exercitu: Αἱ γυναῖκες ὅπλ' ἤ ἀμαζῶν μελαίμορες ἰΦεσῶσαι, ὅσ' ἤ Φόροντας ἔκτινον, αἱ μὲν ἀδελφεῖς, αἱ ἢ ἀδελφῆς, αἱ ἢ πατέρεις. hoc est: *Feminae, in plaustris consistentes pullata, fugientes trucidabant, alie viros, alie fratres, quadam parenteis.* De eadem pugná Orofius, libro v, capite xvi: *Mulieres graviolem penè excitavère pugnam. qua, plaustris in modum castrorum circumstructis, ipsæ desuper propugnantes diu, prope repulere Romanos.* Nam & ipsæ erant armatae. quò illud spectat Taciti, in libro de Germaniâ: *Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii aussiciis admoneatur, venire se laborum periculorumque sociam; idem in pace, idem in prælio passuram, ausuramque.* Sed Dionis etiam, de plaustrorum circumvallatione, inspiciamus testimonium. is, libro li, ita tradit de Bastarnis Germanis, in Mœsiâ à Crasso fulis: πολλὰς μὲν ἐν ταῖς κα. πολλὰς δὲ ἢ Φυζόντας ἰΦηζαν. ὑπὸ τῶν ἀμαζῶν, κατόπιν αὐτῶν ἐλθόν, ἐνεπείθησαν, καὶ πρὸς τὸ ὄσ' παύδας τὰς τῶν γυναικῶν, ὡσαύτως ἰΦηζαν, ἔπιαισαν. id est: *Multas & heic, & postea fugientes deleverunt. nam à tergo currus eorum objecti fugam impediabant; & liberos simul uxoresque eripere cupientes cedebant.* Hoc igitur cartorum munimentum egregiè ac graphicè describit Nicetas Choniates, in vitâ Ioannis Comneni; cuius imperii anno quinto Gothi (quos plerique ejus ævi scriptores Græci falso nomine adpellavère Scythas, ut suo loco ostendetur) trajecto Istro, Thraciam, Macedoniamque populabantur. De his igitur ita Nicetas: Αὐτὰ μὲν οἱ τὸ Σκυθικὸν κατὰ πόδες τὸ πῦλον καὶ τοὺς ἐν τῷ ἑσπέρῳ πρὸς τὸν ἑσπέρῳ ἀπὸ τῆ ἀνάγκης τὸ δένειν. παρακατὰ δὲ πᾶσαι ἀμαζῶν, εἰς ἄρμα περιφέρεις αὐτῶν διαστήσι, ἐ τῶν αὐθῆν εἰσῆσαι μίσην ὅσα ὀλίγη ἐν τῷ σφῶν ἐραδίματ', ἔλα καὶ χαρκαμάλι ἀπερῶν τῶ μηχανήματι, ἐ πολλὰς δὲ αὐτῶν ἰγκαρτίαις παρόδους ρυθολομησασας. βιαζόμενοι μὲν ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ τῶν ὡπλῶν τῶν παρ' αὐτῶν μετὰ τῶν αὐτῶν, ὡσαύτως τῶν ἐχθρῶν τὰς ἀμαζῶν εἰσέρεχον, ἐ διαπίθων ἔτω τὸ Φυζὼν πρὸς τὸ εὐ. αὐτῶν δὲ ἐκείθεν μετ' αὐτοῦ ὡσαύτως πολλῶν ἀνακλινομένων ἐκπίπτοντες, ἔργα χειρῶν ἀδρείας εἰδείκνον. καὶ μὲν τὸ γινόμενον τῶν πηρομαχῶν τῶν ἀκερῶν, ἐν μέσῃ πεδιάδι ἀδιαδοῦσα ὡσαύτως Σκυθῶν, ὡς συμβαίνει ἐκ τῶν τῶν Ῥωμαίων ἔσ' ἀτελέσις μογῶν. id est: *Verum Scythæ in hoc conflictu, ipsâ necessitate artium magistrâ coacti, rem hujusmodi sunt commenti. Omneis currus in orbem composuerunt; isque, haud exiguâ copiarum suarum parte impositâ, pro vallo usi sunt. ac multos obliquos aditus, platearum instar, in iis reliquerunt. Quum igitur à Romanis urgerentur, tergibus obversis intra currus, tamquam munitam arcem, nullo fuga incommodo, sese recipiebant. Inde, viribus recuperatis, tamquam portis erumpentes, fortia facinora edebant. Neque ea res aliud erat, quàm mœnium oppugnatio; quæ in mediâ planitiæ Scythæ ex tempore struxerant. Vnde factum, uti Romani labore irriti fatigaretur. Aliam copiarum partem carris imposuerunt, quam feminas cum liberis, equidem dubito: eoque magis, quia feminarum nullam faciè mentionem; quas tamen illic fitas fuisse certum est. Hæc igitur de aciei structurâ.*

C A P. LI.

40 De pugná. item de urbium aliorumque locorum munitorum oppugnatione.

ACTE ad dictum modum instructâ, ipse dux singulos cuneos hortando obequitabat. Tacitus annal. lib. ii, de pugná inter Arminium & Maroboduum: *Tunc Arminius equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat, recuperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & tela, Romanis direpta, in manibus multorum ostentabat.* mox: *Neque Maroboduus jactantiâ sui, aut probris in hostem abstinebat.* & paullo post: *His verbis instinctos exercitus propriæ quoque causæ stimulant.* Sic eodem libro antea, de pugná Germanos inter atque Romanos: *Nec Arminius, aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari.* & mox: *Sic accensos, & prælium poscentes, in campum, cui Idistavisio nomen, deducunt.* Ceterò Diodorus, lib. v, de Germanis & Gallis, κατὰ τὴν τῶν ὡπλῶν, inquit, εἰώθειν ὡσαύτως τῶν ἀμαζῶν, καὶ περικατέειχ' αὐτῶν ἀμαζῶν ὅσ' ἀρῆσαι εἰς μονομαχίας, ὡσαύτως εἰς οὐκ ἄλλα, καὶ καταπληθίμων τῶν ἐνωμένων. ὅταν δὲ τις ὑπακίχη πρὸς τὸ μάχην, τὰς τῶν ἀμαζῶν ἀδελφῶν εἰς ἐξυμνῆσι, καὶ τὰς αὐτῶν δρετάς προσφέρων, ἐ τὸ ἀπὸ τῶν ἀμαζῶν ἐξονδῆσι, καὶ παρῆσι, καὶ τὸ σύνολον τῶν ἰσχυρῶν τῶν λόγους προσφαιρῶν. hoc est: *Acie instructâ, procurvere solent, & optimum quemque ex adversariis ad singulare certamen provocare, arma ad terrorem hostium quassantes. si quis contra exeat ad dimicandum: strenua majorum facinora decantant; suasque virtuteis deprædicant; adversarium verò convitiis profcindunt, virtutemque ejus deprimunt; atque omnem animi fiduciam verbis detrahunt.* Exempla passim apud auctores occurrunt.

CURRUNT.

currunt. Livius, lib. vi, de Gallo, cum quo T. Manlius pugnavit: *Tum eximia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus processit; & quantum maximâ voce potuit, Quem nunc, inquit, Roma fortissimum virum habet, procedat agendum ad pugnam: ut noster duorum eventus ostendat, utra gens bello sit melior.* mox in oratione Manlii: *Ferox præsulat hostium signis. & paullo post: Corpus alteri magnitudine eximium, versicolori veste, pictisque & auro calatis refulgens armis. media in altero militaris statura, modicaque in armis, habilibus magis quam decoris, species: non cantus, non exultatio, armorumque agitatio vana.* & lib. vii, de Gallo, cum quo M. Valerius pugnavit: *Gallus processit magnitudine atque armis insignis, quatiensque scutum hastâ, cum silentium fecisset, provocat per interpretem, unum ex Romanis, qui secum ferro decernat.* Sic è Teutonorum acie unus, animi nimiùm ferox, ipsum Romani exercitus ducem provocavit; teste Frontino, stratagem. lib. i v, cap. vii. Sed & alia Celtarum pars Hispani idem fecerunt. Appianus, in Hispanicis, de Romano exercitu, Intercatiam Hispanicorum urbem circumfidente: *Θαμνὰ δὲ ἓς τῶν βαρβάρων ἐξίπποθεν ἐς τὸ μετὰ χυμῶν, κερσμημένῳ ὄπλοις περιφραγῶς, καὶ περὶ καλῆς ῥωμαίων ἐς μονομαχίαν τῆ ἐθέλοντα. ἔδενος δὲ ἰσπακόντων, Πηλωτάδας καὶ τῶν ὀχημάτων κατοχηνοῖσιν ἀπὸ πύργου.* id est: *Inter barbaros vir quidam splendidibus armis insignis, crebrò inter utramque aciem equo vectus, procedebat, è Romanis unum, qui secum ferro decerneret, provocans. sed nemine sese offerente, Romanos irridendo, & per ludibrium saltando, ad suos redibat.* Idem auctor, bell. civil. lib. i, Gallum quemdam procerum refert in Italiâ, Romanorum unum in singulare certamen provocantem, haud procul Nolâ. Hujusmodi igitur præludio præmissò, ubi arma totius aciei conferre duci visum, aut hostis 20 cogeret, signo tubâ dato, per similes cantus, tripudiaque, atque ingentis clamores, pugnam universi auspicabantur. quâ de re sic noster, in libro de Germaniâ: *Fuisse apud eos & Herculem memorant: primumque omnium virorum fortium in prælia ituri canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu, quem barditum vocant, accendunt animos; futuraeque pugnae fortunam ipso cantu augurantur. terrent enim, trepidantve, prout sonuit acies. nec tam vocis ille, quam virtutis concentus videtur. affectatur præcipuè asperitas soni, & fractum murmur; objectis ad os scutis, quo plenior ac gravior vox repercussa intumescat.* Doctissimus Lipsius heic, contra fidem omnium exemplarium, primam orationem sic distingvere conatus est: *Fuisse apud eos & Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium. Ituri in prælia canunt.* addiditque hanc notam: *Rectè distinxit. non enim ea mens, quòd Herculem canant: sed, quòd alacres, 30 & cum cantu incipiant pugnare.* Verùm error hic est, ita me Musæ ament, ingens. utrumque enim auctor, unâ quasi operâ, innuere voluit: de Hercule tamen memoratio erat potissima. nam hoc auctori heic, in initio operis de Germaniâ, fuit institutum, uti originem gentis, & qui externorum primi ad eos pervenerint, indicaret. itaque primum Herculem refert: deinde Ulyssè. Herculem autem in Germaniâ fuisse, non magis ipsos memorasse voluit auctor Germanos, quàm de Ulyssè. idque patet ex eo, quòd non apud se, sed apud eos, scripsit. Memorarunt scilicet Romanorum quidam scriptores, ante Tacitum: qui idem & de pluribus Tuitonis dei filiis, item de Ulyssè, & de Castoribus memoraverant. Causam etiam heic ostendere voluit auctor, cur id scriptores illi de Hercule opinati sint: nempe, quia ipsi Germani *Herculem primum omnium virorum fortium in prælia ituri canebant.* 40 Proinde etiam major distinctio, sive interpunctio fieri debebat, inter duo ista verba *memorant*, & *canunt*: ut quorum illud ad Romanos scriptores pertinebat; hoc ad ipsos Germanos. Per opportunitatem autem, & alia Germanis carmina fuisse, indicare voluit Tacitus, antequàm ad narrationem de Ulyssè transiret. quorum alioquin mentionem facturus hoc loco non erat: ut minus proprio, minusque idoneo. Ac sanè verba hæc, *Sunt illis hæc quoque carmina*, satis manifestè convincunt, jam antè alicujus mentionem factam carminis, quod in prælia ituri canebant. id autem nullum, nisi hoc de Hercule. *Ἀὐδῶν ἄριστος* majorum suorum singulos ante singularia certamina decantasse, supra è Diodoro intelleximus. universam quoque aciem postea majorum suorum laudeis in unum concinisse, infra mox patebit. universos igitur Herculis, ante omnes majores suos, cecinisse fortitudinem, Tacito testante haud dubium est. Quis Hercules hic fuerit, quem unâ cum reliquis gentibus omnibus coluerunt Germani, Galli, & Hispani, supra, cap. xxvi i i & xxix, ostensum est. Non Germanos solum, sed alias quoque gentes, in prælia ituras eum cecinisse, testis est Statius: qui de Tiryntiis Græcis ita canit Thebaid. lib. i v:

Herculeum Pæana canunt, vastataque monstros:

Omnia frondosâ longum deus audit ab Oetâ.

De cetero, meritò heic ab eodem simul Lipsio & aliis eruditissimis viris in voce *barditum* dubitatum est. quid enim Bardorum, id est, poetarum nomen, vel vox inde derivata, in singulari

singulati carmine? an non & reliqua carmina, quibus annales eorum constabant, ab iisdem conficiebantur bardis? Omnino. Placet ergo emendatio Lipsii, qui à Germanicà voce *barèn*, id est, à clamando, vociferando, seu vocem tollendo, dictum putat *barritum*. placet tamen magis, per geminum *rr*, *barritum*. non de nihilo quidpe est, quòd corruptum vocabulum habet literam *r*: quæ satis apertè ostendit, aliam heic fuisse antea literam. Aliam verò fuisse nullam, nisi *d*, constans testatur in Marcellini historiis ejusdem vocis crebra lectio. Libro xxvi: *Signorum apicibus aquilisque submissis, descivère lubentes ad eum: & terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum imperatorem, stipatumque, consentientes in unum, reduxerunt in castra.* Lib. xvi: *Excipiunt, eos jam gesturientes, barritum ciere*
 10 *vel maximum. qui clamor ipso fervore certaminum à tenui susurro exorients, paulatimque adolescens, ritu extollitur fluctuum, cautibus illisorum.* lib. xxxi: *Romani quidem, voce undique Martiâ concinentes, at minori solità ad majorem protollì, quam gentilitate appellant barritum.* Sic & Vegetius, lib. 111, cap. xviii: *Clamor autem, quem barritum vocant, prius non debet at tolli, quam acies utraque se junxerit.* Atque hunc *barritum* etiam, ut multa alia, Romani è Germanorum disciplinâ isto sæculo mutuati erant. Sed præliis præcinere, ac præfultare, communis antiquitatis non modò Celtarum, sed omnium gentium fuit mos. De Gallis, antiquissimis temporibus Italian occupantibus, Livius libro v: *Nata in vanos tumultus gens, truci cantu, clamoribusque variis, horrendo cuncta compleverant sono.* Et lib. xxi: *Galli occurrant in ripam cum variis ululatus, cantuque moris sui.* Item lib. xxxviii: *Cantus incuntium prælium,*
 20 *& ululatus, & tripudia.* De Hispanis, Silius Italicus, lib. x:

— Ritu jam moris Iberi,

Carmina pulsata fundentem barbara cetrâ.

De Lusitanis, Hispanicâ gente, Diodorus, dicto lib. v: *Èν τοῖς πολεμοῖς πρὸς ῥοθμὸν ἐμβαίνουσι, & ποιῶντας ἄδουσιν, ὅταν πτωχὶ τοῖς ἀντιθέται γένοιτο.* id est: *In bellis ad numerum incedunt. & carmina canunt, quando adgrediuntur hostem.* De Gallæcis, itidem Hispanicâ gente, Silius lib. 111:

— Misit dives Gallæcia pubem

Barbara nunc patriis ululantem carmina linguis,

Nunc pedis alterno percussâ verberare terrâ,

Ad numerum resonans gaudentem plaudere cetrâs.

30 De Britannis Tacitus, in vitâ Agricolæ, ubi Galgacus apud Caledonios ante prælium concionatus fuerat: *Exceperat orationem alacres, & barbari moris cantu, & fremitu, clamoribusque dissonis.* De iisdem Dio, lib. lxi: *Οἱ δὲ βαρβαροὶ κραυγὴν τε πολλὴν καὶ ᾠδαῖς ἀπληκτικῆς χρωμένοι.* id est: *Barbari magnos clamores, & cantus minaces edebant.* Sic de Germanis, qui, Civile Batavo duce, castra Romanorum ad Rheni ripam obsederant, (erant autem Caninefates, Frisi, Batavi, atque Gugerni) auctor noster historiar. lib. v; post habitam Civili concionem: *Vbi sono armorum, tripudiisque (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis glandibusque & ceteris missilibus prælium incipitur.* De Thracum gente idem noster, annal. lib. xv: *Simul in ferocissimos, qui ante vallum, more gentis, cum carminibus & tripudiis præfultabant, mittit dilectos sagittariorum.* Strabo, lib. x, Cretensis quoque tradit in bellis solitos fuisse *συβάλλ-*
 40 *λῆν μὲν αὐτῶν ἐκ λυγρῶν ἐν ῥοθμῶν,* id est, *pugnam conferere ad numerum, accinente tibiâ ac tyrâ.* Lacedæmoniorum super hac re institutum satis notum est. Hinc rectè Isæcius Tzetzes Martem saltatorem coniecit Lycophroni dictum, in his versibus:

Καὶ δὴ κατὰ τὴν γαῖαν ἐρχησῆς Ἀρης,

Στερόμβω τ' αἰματηρὸν ἐξάρχων νόμον.

Incenditque terram saltator Mars

Conchâ cruentum exordiens classicum.

Ad quæ Tzetzes: *Ὁ ἐρχησῆς λέγει, ἄλλὰ τὰς γυναικῶν ἐν τοῖς πολεμοῖς συχναὶ κινήσεις· ἢ ὁ ἐκκίνητος, ἐπὶ δὴ μέλην ἰσὺς πτωχῶν πρὸς τὸ παροτρυνεῖν τὰς ἀνδρείας εἰς πόλεμον ἤδοντο.* id est: *Saltator dicitur propter crebros, qui sunt in bello, motus. aut mobilis; quia carmina quedam, apta ad incitandum viros strenuos ad bellum, canebant.* Ad singulare certamen, si quis ante univerforum concursum progredere, majorum suorum laudeis, suamque ipsius virtutem ante certamen eum decantasse, testem supra citavimus Diodorum idem fecisse & universam postea aciem, auctor est Marcellinus, lib. xxxi: *Romani equidem voce undique Martiâ concinentes, à minore solità ad majorem protollì, quam gentilitate appellant barritum, vires validas erigebant. barbari verò majorum laudes clamoribus stridebant inconditis: interque varios sermones dissoni strepitus leviora prælia tentabantur.* De Corallorum gente, Pontum accolente, idem refert Val. Flaccus, *Ἀργοναυτικῶν* lib. vi:

Prælia nec rauco curant incendere cornu;

Ee

Indi-

Indigenas sed ritè duces, & prisca suorum

Facta canunt, veterumque, viris hortamina, laudeis.

Ceterùm rectè noster, de barritu; *Nec tam vocis ille, quàm virtutis concentus videtur.* sic enim apud Romanos quoque, antiquissimis jam inde temporibus; teste Livio, lib. III: *Consul, concione advocatà, Si jam satis animi est, inquit, decernique placet, agite dum, clamorem, qualem in acie sublaturi estis, tollite hic, indicem voluntatis virtutisque vestra.* Unde etiam apud eundem auctorem, lib. IV: *Clamor indicium primum fuit, quò res inclinatura esset: excitatior crebriorq, ab hoste; ab Romanis dissonus, impar, segnis, sepe iteratus, incerto clamore prodidit pavorem animorum.* Quò illud etiam Taciti, historiar. lib. IV, intelligendum de Civile, castra Romanorum obsidente: *Vt virorum cantu, seminarum ululatu sonuit acies, nequaquam par à legionibus cohortibusq, redditur clamor.* nam & hæ pavebant; ut liquet ex historiae contextu. At præter cantum, clamoremque istum immensum, armis quoque inter se collisis, ingentem excitabant tumultum. quod singulos fecisse, ante singulare certamen, supra è Diodoro intellectum; & universos, ex Siliii lib. III, & X; item ex Taciti historiar. V. Idem hic in anal. IV, de Sugambriis: *Simul in ferocissimos, qui ante vallum, more gentis, cum carminibus & tripudiis presultabant, mitit dilectos sagittariorum.* It dum eminus grassabantur, crebra & multa vulnera fecere: propius incedentes, eruptione subitâ turbati sunt: receptique subsidio Sugambra cohortis; quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantum & armorum tumultu irucem, haut procul instruxerat. Et historiar. II: *Ingerunt desuper Othiniiani pila, librato magis & certo ictu, adversus temerè subeuntes cohortes Germanorum, cantu iruci, & more patrio nudis corporibus, super humeros scuta quatientium.* Livius, lib. XXI, de Gallis: *Galli occurrant in ripam cum variis ululatibus, cantuque moris sui, quatientes scuta super capita, vibrantesque dextris tela.* Causam ac rationem omnium horum ostendit lib. XXXVIII, de iisdem loquens Gallis: *Procerâ corpora, promissa & rutilata comâ, vasta scuta, prælongi gladii, ad hoc cantus incuntium prælium, & ululatus, & tripudia, & quatientium scuta in patrium quemdam morem horrendum armorum crepitus; omnia de industriâ composita ad terrorem.* Sic noster, histor. V, de Germanis: *Quò plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant.* Hinc Cæsar, belli civil. comment. III: *Neque frustra antiquitus institutum est, ut signa undique concinerent, clamoremque universi tollerent: quibus rebus & hosteis terreri, & suos incitari existimarent.* Diodorus, lib. II, clypeos hastis percutere, irâ signum fuisse usurpatum Aegyptiis, docet. Igitur antiquissimus hic mos militaris: & haud dubiè ante gentium post diluvium dispersionem exortus; si non ante diluvium. unde in omnem terrâ orbem disseminat. Romanos tamen eo usos, nusquam, nisi sub posterioribus demum imperatoribus, reperio. Marcellinus, lib. XXXI, pugnam inter Gothos & Valentem imperatorem, in Thraciâ commissam, referens: *Dumque idem cornu, nullo etiamnum inturbante, extenditur; horrendo fragore sonantibus armis, pulsque minaci scutorum territi barbari.* Stevvechius in notis ad Vegetii lib. III cap. IX, ab Aegyptiis ad Romanos morem hunc permanasse arbitratur. At quæro ego, quando? ultimis demum temporibus; an verò primis? Si primis; cur nullus eum in rebus gestis Romanorum notavit historicus, nullus alius auctor? cur tam alium apud omnes, quasi ex unanimo consensu, silentium? Sin verò ultimis demum temporibus à Romanorum militibus usurpatum fatearis; cur ab Aegyptiis potius Romanos eum sumsisse credam, quàm à propioribus Thracibus, aut Hispanis, aut Britannis, aut Gallis, aut denique Germanis; cum quibus plurima illis tunc bella? à quibus *barritum* quoque eos adsumsisse discretè fatetur Marcellinus: à quibus etiam imperatorum super scutum elevationem, & multa alia non modò foris in militia, sed domi etiam in aulâ eos instituisse, supra patuit. Fuit tamen ejus rei jam olim apud Romanos quædam, non in bellis ac pugnis, sed in pace ad festos dies imago, ex antiquissimo illo omnium gentium more servata. Dionysius Halicarnasensis, lib. III, de Saliorum in sacris saltatione: *Χορείαν δὲ ἢ κίνησιν ἐνόησαν εἶναι τὴν ἀσπίδων ἀποπλήμνον ὑπὸ τῆ ἐγχέλευσιν ὑόφου, εἴτε δὲ τῶν δεξιοῦν πικρῆ εἰς λόγους, κέρητις ἢ οὐκ ἀσπίδων καὶ ἀσπίδων.* id est: *Saltationem verò armatam, que in clypeis crebros gladiolis ciet strepitus, si quid ex antiquis scriptoribus sumendum est conjectura primi Cavetes instituerunt.* Idem auctor lib. VII, de eadem saltatione: *Ἐλλωπόν δὲ ἢ τὸν ἄν ἐν τῶν πίνυ παλαῖσιν ἐπὶ τῆ δόμα, ἐν ἑσπέραις ὄρχησις, ἢ καλεῖται Πυρρική.* id est: *Hoc quæ etiam apud Græcos exercitii genus olim cum primis erat celebre, nempe armata saltatio, que Pyrrhica vocatur.* Sed ad nostra redeo. Ut primum igitur viri cantum clamoremque sustulerunt, feminæ quoque, à tergo aciei in carnis rhedisque positæ, ululatum simul tollebant horrendum. Auctor noster, historiarum lib. IV: *Vt virorum cantu, seminarum ululatu sonuit acies.* Atque idè feminæ à tergo positæ erant, uti continuo suo ululatu viros ad acrius certamen victoriamque accenderent.

rent. Idem noster, in libro de Germaniâ: *In proximo pignora: unde feminarum ululatus audiri, ut de vagitus infantium. hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores.* Et de Civile, dicto historiar. IV: *Matrem suam, sororesque, simul omnium conjuges, parvosque liberos; consistere à tergo jubet, hortamenta victoriâ.*

Prælio jam commisso, dux exercitus, prout ratio postulabat, has vel illas aciei partem adæquitabat; quâ verbis, quâ exemplis militum animos excitando. exemplo tamen potius, quàm imperio, ut ait noster in libro de Germaniâ, *si promptus, si conspicuus, si ante aciem ageret, admiratione præerat.* nam, cum ventum in aciem, turpe erat principi, virtute vinci. Exemplum præclarum in Arminio, Cheruscorum duce, annal. lib. II: *Medii inter hos Cherusci, collibus detrudebantur: inter quos insignis Arminius, manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam. incubueratque sagittariis, illâ rupturus, ni Rhatorum Vindellicorumque, & Gallica cohortes signa obiecissent. nisu tamen corporis, & impetu equi pervasit. Ibi tunc turpe erat comitatus, de quo supra dictum, virtutem principis vel ducis non adæquare.* nam *infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse.* Ibi dux, ceterique principes, sive pagorum ductores, pro victoriâ pugnant: comites pro duce ac principibus. ibi devoti illi, barbâ crinibusque summissis, summis enitebantur viribus, uti, hoste caso, exsuere votivum obligatumque virtuti oris habitum, superque sanguinem & spolia revelare frontem, & nascendi pretium referre liceret, dignosque patriâ ac parentibus sese ostenderent. De reliquo milite sic equidem Germanicus apud Tacitum, annalium libro II, apud Romanum militem concionans; *Sine pudore flagitii, sine curâ ducum, abire, fugere.* At aliter ipse Tacitus, in libro de Germaniâ: *Cedere loco, dummodò rursus instes, consilii, quàm formidini, arbitrantur.* Sed illa Germanicus suis fortasse prioribus annis rectè aptavit. tunc quidpe vagis incurfibus & disjectas per catervas præliabantur. postmodum verò, longâ adversus Romanos militiâ, insueverunt sequi signa, dicta imperatorum accipere; ut testatur Tacitus, dicto annalium lib. II. Alioquin corpora suorum etiam in dubiis præliis referebant; teste eodem, in libro de Germaniâ. *Scutum verò, in pugna reliquisse, præcipuum erat flagitium. nec aut sacrâ adesse, aut concilium inire ignominioso fas. multique superstites bellorum, infamiam laqueo finiebant.* Ceterum tota acies si perrupta turbataque inclinaret; retro ad carrorum munimentum sese recipiebant: indeque, viribus collectis, rursus in hostem e-

rumpebat; ut supra è Nicetâ Choniata ostensum est. Plerumque tamen, antequàm ad carros refugerent stipatis cuneis vel globis sese defendebant. quâ de re ita Dio, libro XXXVIII, in Ariovisti contra Cæsarem acie: *Συμφέροντοι ἂν ἦν τελευσιῆς, καὶ παλῆας, καὶ ἐλάφης, τὰς π ἀσπίδας ἀπὸ πλάγχθην σφῶν περιβάλλοντες, καὶ ὄρθοι ἰσάμενοι, ἀπὸ σμικροῦ μὲν ἕκαστος συγκλείεσθαι, ἀνοκίμησι δὲ ἕκαστος ἢ πυκνότητι ἑξίχοντο. καὶ ἐπὶ ἐδρῶν ἕδην, ἢ ἐπὶ ἄσπερον, καὶ ἐπὶ πῶν ἄσπερον, ὡσπερ ἐν πύργοις εἰσέκεισαν.* id est: *Itaque treceni quique agmine facti, aliquando plures, nonnumquam pauciores, scutis undiquaque sese sepientes, erectique stantes, neque invadi, quod erant conferri atque conclusi, neque disturbari ob densitatem poterant: idcirco neque agebant quidquam, neque patiebantur. atque ita uno loco mementes, veluti turribus sepi stabant.* At postquàm multum diuque ab utrâque parte armis decertatum; tandem aut æquis manibus discessum est, aut alterius aciei clades, alterius victoria consequuta est: Victi atque fugati, plerumque ad carros, uxoresque, ac liberos fugiebant; ut supra patuit. Illic plurimum ab hostibus, nonnumquam à suis feminis cædebantur. Plutarchus in Mario, de Cimbrorum clade: *τὸς δὲ Φόροντας ὄσαντες πρὸς τὸ χαράκιμα, τραχηλοῦσι ἐντυγχάσαντες. αἱ δὲ γυναῖκες, ἐπὶ τῷ ἀμαζῶν μελαίμοις ἐφεισῶσαν; τὸς δὲ Φόροντας ἐκτίνον, αἱ μὲν αὐδρας, αἱ δὲ ἀδελφὰς, αἱ δὲ πατέρας. καὶ τὰ ἦματα τῶν τέκνων ἀπαγχύσαντες τῆς χειρὸς, ἐρρίπταν ἕκαστος ἑσθλὰς ἑσθλὰς ἑσθλὰς τῶν πατρῶν αὐτῶν δὲ ἀπίσφατον. μίαν δὲ φαλὴν ἐξ ἀκρῶν ῥυμοῦ κεκαυμένω, τὰ παιδία τῶν αὐτῶν σφουρῶν ἀφημιδρία βρόχοις ἐκὰ πρῶτον ἤρτησεν. ἕκαστος δὲ αὐδρας, ὡσπερ ἐν δένδρον, τὸς κέρασι τῶν βοῶν, ἕκαστος δὲ τὸς σκέλεσι πρὸς δένδρον αὐτῶν τραχήλους. εἴτα κεντρεσ πρὸς Φόροντας, ἐξ ἀλλοιδύων τῶν βοῶν, ἐφελκόμενας καὶ παταμένους ἀπὸ κλυσθῶν. πολλὰ καὶ πρὸς ἑσθλὰς αὐτῶν ἀφαιρῶντων, ἐάλωσαν ἕκαστος ἐξ μυριάδας.* hoc est: *Quum effusus ad castra summovissent, inciderunt in horrendissima spectacula. femina quidpe in plaustris consistentes, alia viros, alia fratres, nonnulla patres fugientis interficiebant: infanteque insuper suis strangulabant manibus & sub rotas jumentorumque pedibus projiciebant: moxque trucidabant semetipsas: Vnam memorant ex summo dependisse remone, que pueros ex cruribus suis annexos laqueis hinc inde suspenderat. Viros, arborum penuriâ, cornibus boum, alios cruribus alligasse collas mox stimulasse, quod illis exsiliantibus, raptati & obtviti interirent. Qui quamquàm ita perirent, capti tamen sunt plus LX millia. Orofius, libro V, cap. XVI, de eodem bello Teutonico ac Cimbrico: *Mulieres eorum constansiore animo, quàm si vicissent, petierunt à consule, ut sibi, inviolatâ castitate,**

virginibus sacris ministrare fas esset; quò vitam sibi reservarent. *Quam rem quum non impetrassent; parvulis suis ad saxa illis, cuncta sese ferro ac suspendio peremerunt.* Hanc equidem in Galliâ acceptam cladem solis Tigurinis atque Ambronibus, Gallicæ utrique genti, adscribit Orofius quum veriùs fuerit Teutonorum & Ambronum. De Cimbrorum in Italiâ clade sic idem mox postea: *Sexaginta millia capta dicuntur. Mulieres graviolem penè excitavere pugnam: qua, plaustris in modum castrorum circumstructis, ipse desuper propugnantes diu, propè repulere Romanos. Sed quum ab his novo cadis genere terrentur (abscessis enim cum crine verticibus inhonesto satis vulnere turpes relinquebantur) ferro, quod in hostes sumserant, in se suosque verterunt. namq; alia concursu mutuo jugulata, alia apprehensis invicem faucibus strangulata, alia funibus per equorum crura confertis, ipsisque continuo equis exstimulatis, postquam suas iisdem funibus, quibus equorum crura nexerant, indidere cervicibus, protracta, atque exanimata sunt: alia laqueo se, subrectis plaustrorum temonibus, pependerunt. Inventa est etiam quadam, qua duos filios, trajectis per colla eorum laqueis, ad suos pedes vinxerit: & quum se ipsam, suspendio morituram, dimisisset, secum traxerit occidendos. Inter hac multa & miserabilia mortis genera, reguli quoque duo strictis in se gladiis concurrisse feruntur. Adeò crudelissima quæque mortis genera captivitati præponebant. Captivis post victoriam, spoliisque apud victores Germanos quid factum, postea ostendam; ubi primùm de urbium aliorumque munitorum locorum oppugnatione pauca quadam dixerò.*

Urbeis Romani duobus potissimùm modis oppugnabant; coronâ, & operibus Operibus oppugnabatur urbs, quum vallo, fossâ munitionibusque cincta, vineis insuper & pluteis, ariete, & aliis machinis bellicis urgeretur. Horum Germanos nostros præco illo avo profus nihil habuisse, solâque coronâ oppugnasse loca munita, apud rerum auctores deprehendo. Tacitus, historiæ lib. 19, obsidionem castrorum Romanorum, à Batavis, Caninefatis, Frisiis, Bructeris, ac Tencteris factam, referens; *Machinas etiam, inquit, insolitum sibi, ausi.* Annal. lib. xii, in historiâ Arminianâ: *Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta, & artus oppugnationum. at nobis ea pars militia maximè gnara est.* Marcellinus, libro xxxi, de Gothis per Thraciam grassantibus: *Vt inter istrum & solitudines, perniciose hostium multitudo compacta, nullosque reperiens exitus, periret inediâ; cunctis utilibus ad vivendum in civitates validas comportatis: quarum nullam etiam tum circumferere conati sunt; hæc & similia machinari penitus ignorantes.* Modum coronâ oppugnandi, omnibus patiter Celtis communem, ostendit Cæsar, belli Gall. comment. 11: *Gallorum, inquit, eadem atque Belgarum oppugnatio est. hi, ubi, circumjectâ multitudine hominum totis manibus, undique in murum lapides jaci capti sunt, murusque de feris nudatus est: testudine factâ, portis succedunt, murumque subruunt.* exemplum refert eodem loco: *Ab ipsis castris opidum Rhemorum nomine Bibrax aberat millia passuum VII. id ex itinere magno impetu Belga oppugnare ceperunt. & mox: Tanta multitudo lapideis ac tela conjiciebant, ut in muro consistendi potestatis esset nulli.* Marcellinus, dicto libro, de iisdem Gothis: *Adrianopolim agminibus petivere densatis; eam vel cum discriminibus excisuri postremis. & mox: Ne intervallatis ardor intepesceret moris; horâ diei quartâ, ambitu cincto murorum, instissimè certabatur. Scalas tamen admovisse, testatur in eadem oppugnatione postea: Nonnulli scalas vehendo, adscensusque in numeros ex latere omni parantes, sub oneribus ipsis obruebantur, contritis per pronum saxi, ex columnarum fragmentis, & cylindris.* Sic Tacitus, de dictâ oppugnatione castrorum Romanorum: *Batavi, Transrhenanique, quò discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quæque gens consistunt, eminus laceffentes. post, ubi pieraque telorum turribus pinnisque manium irrita hærebant, & desuper saxi vulnerabantur; clamore, atque impetu invasere vallum. apposisis plerique scalis, alii per testudinem suorum, scandebant jam quidem, cum gladiis, & armorum incussu precipitati, sudibus & pilis obruuntur.* At hujusmodi oppugnatio si parum prosperè cederet, longinquo obsidio deditionem urbis tentabant. Sic dicti Germani, Romanorum castra circumfidentes, desperatâ vi, verterunt consilium ad moras; haut ignari, paucorum dierum inesse alimentis, & multum imbellis turba. simul ex inopiâ proditio, & fluxa servitorum fides, ac fortuita belli sperabantur. & postquam oppugnationem iteraverant: *Civilis, omisâ oppugnandi spe, rursus per otium assidebat; nuntiis & promissis fidem legionum convellens, tandemque obsidio pervicit.* Frontinus, stratagem. libro 111, capite VII, Gallos tradit, Titurium Sabinum obsidentem, lignis sarmentisque se onerasse, quibus fossas compleverit: *ingentique cursu castra Romana, in colle posita, petivisse.* Haud dubiè fuerunt Eburones, Germanicæ originis Belgæ, ad Atuâtucam, Eburonum castellum, in quo hibernabat Sabinus; ut infrâ suo loco ostenderetur.